



Радован М. Антонијевић ^{ORCID}

Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд, Србија

Оригинални
научни рад

Драгана Б. Раденовић¹

Академија васпитачко-медицинских струковних студија,
Алексинац, Република Србија

Школски усјех ученика и образовни ниво родитеља у контексту породичне средине

Резиме: Циљ истраживања јесте утврдити основне карактеристике повезаности између школског усјеха ученика у области математике и српског језика и нивоа образовања родитеља и структуре породице. У истраживању је учествовало 600 ученика седмих разреда. Користена је дескриптивна метода, а подаци су прикућени помоћу технике анкетирања. На основу анализе резултата може се закључити да је за усјех ученика подједнако важан ниво образовања и мајке и оца. Животи ученика у породичној средини утиче на школски усјех ученика из математике и српског језика. Једнако важност утицаја, истим редоследом, имају наведени чиниоци и у настави математике и у настави српског језика. Међутим, уочљиво је да структура породице, као предиктор усјеха, има изразито мали проценуални утицај у односу на образовни ниво родитеља.

Кључне речи: усјех ученика, настава, образовање родитеља, структура породице

^{ORCID} <https://orcid.org/0000-0003-4959-376X>

¹ d.djurovic1187@gmail.com

Copyright © 2024 by the authors, licensee Faculty of Education University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

Увод

Школски успех ученика сматра се једним од важних услова за каснији напредак у многим животним доменима. У Енциклопедијском речнику педагогије (Enciklopedijski rječnik pedagogije, 1963) наилази се на дефиницију у којој се школски успех посматра као „постигнут ниво реализације материјалних, формалних и васпитних задатака наставе, одређених наставним програмом, тј. степен у којем су ученици трајно усвојили наставним програмом прописана знања, вештине и навике, развили своје психофизичке способности и формирали морално спознавање, хтење и деловање” (Stojanović, 2015, str. 8). Законом о основама система образовања и васпитања постављен је демократски принцип права на школовање све деце под једнаким условима. Школа као институција може и мора укључити сву децу у образовни процес, међутим, какав ће школски успех ученик остварити зависи од контекста породичне средине, школске средине и персоналних карактеристика ученика који су међусобно повезани. Контекст представља сложени склоп окружења у којем се остварују образовање и школски успех ученика. У оквиру овог истраживања издваја се контекст породичне средине, који подразумева сложен систем чије се функционисање темељи на интерперсоналним односима њених чланова, социјализацији, породичној клими, развоју детета у области физичког, интелектуалног, емоционалног и социјалног развоја, што је од кључног значаја за школски успех. Породица је средина коју појединац не бира, већ је рођењем затиче као такву. Начини и области деловања породице су бројни и разноврсни (Јевтић, 2016). Породица представља системску целину у којој понашање и добробит појединца непрестано утичу на остале у систему, али и на карактер односа (Jul & Jensen, 2002). „Здрави, емоционални стабилни и социјално зрели родитељи, однеговаће такође здраву, емоционалну стабилну и социјално прилагођену децу” (Milošević, 1996, str. 9). Породице ути-

чу на понашање деце, учење и образовна постигнућа, јер су примарно и најзначајније окружење којем су деца изложена (Li & Qiu, 2018). Креативни потенцијал породице као „некога ко решава проблеме” јесте у многим областима често већи од потенцијала наставника, педагога (Jul & Jensen, 2002).

Чиниоци контекста породичне средине који се проучавају у овом истраживању су следећи: образовање родитеља и структура породице.

Образовање родитеља и школски успех ученика. Образовни ниво родитеља важан је фактор исхода образовања и понашања код деце. Зорман је један од првих истраживача који је успоставио везу између породичног окружења и школског успеха ученика. Његово истраживање је показало да су ученици са родитељима вишег образовног нивоа постизали боље резултате у школи у поређењу са ученицима чији су родитељи имали нижи степен образовања и квалификација (Zorman, 1966). У већини студија образовање родитеља је идентификовано као најјачи корелат дечјег успеха у школи, броја година похађања школе и њиховог успеха касније у животу (Davis-Kean, 2005; Dearing, McCartney & Taylor, 2001; Duncan, Brooks-Gunn & Klebanov, 1994; Haveman & Wolfe, 1995; Nagin & Tremblai, 2001; Smith, Brooks-Gunn & Klebanov, 1997; Polovina, 2007; Milošević, 2004; Erceg, 2014). „У поређењу са другим социјалним карактеристикама породице, образовни статус родитеља је један од најзначајнијих предиктора школског успеха ученика” (Milošević, 2004, str. 44), јер се родитељско образовање сматра најстабилнијим, трајним аспектом социјално-економског статуса. Образовање родитеља утиче на учење деце и директно и кроз избор школе (Egalite, 2020).

Поједина истраживања (Dubow, Boxer & Huesmann, 2009) наглашавају значај образовања родитеља не само као директног утицаја на образовни успех деце већ и кроз низ посредничких фактора који обликују образовне и професио-

налне исходе. Циљ истраживања био је да се испита како образовање родитеља утиче на дуго-рочне исходе код деце, укључујући њихов образовни и професионални успех. Аутори су желели да разумеју на које начине образовање родитеља посредно утиче на успех деце, кроз факторе као што су интеракције у породици, агресивност деце, и аспирације адолесцената. Узорак истраживања чинила су деца из различитих социоекономских средина. Истраживачи су пратили ове испитанике кроз неколико деценија, од раног детињства до одраслог доба. Утицај образовања родитеља на образовни успех деце био је посредован различитим факторима. На пример, образованији родитељи су имали тенденцију да се више укључују у образовање своје деце, пружајући им подршку и стварајући позитивно образовно окружење код куће. Такође, деца из образованијих породица су показивала нижи ниво проблематичног понашања, попут агресивности, што је даље доприносило њиховом академском успеху. Ауторка Дејвис-Кин (Davis-Kean, 2005) сугерише да образованији родитељи активно подстичу своју децу да развију велика сопствена очекивања. Тичмен (Teachman, 1987) установљује да образовани родитељи стварају окружење које олакшава учење, јер се укључују у рад школе, оспособљени су да пруже помоћ ученику у одређеним школским задацима, образовању и развоју академских циљева придају значај, те тако деца генеришу и имитирају њихово понашање (Álvarez-Blanco & Martínez-González, 2016).

Структура породице и школски усјех ученика. У педагошким истраживањима породици се прилази као основном социјалном окружењу у коме се личност развија и формира, услед снажних емоционалних веза родитеља и деце. Породицу чини неколико људи који живе заједно, најчешће две генерације – родитељи и деца, а свако од чланова доприноси формирању специфичног начина живота и динамике релација унутар групе. Структура породице се може дефинисати

као традиционална заједница крвних сродника настала из брачне везе (потпуна), као непотпуна (једнородитељска), вишегенерацијска, партнерска (без деце), породица са децом из различитих веза, усвојилачка, старатељска (Milić, 2007).

Савремену породицу карактерише такозвана нуклеарна породица: брачни пар и њихова деца, као и потпуна и непотпуна породица, у зависности од присуства оба родитеља или само једног родитеља са децом. Истраживања показују да традиционални модел нуклеарне породице има предности у погледу његове суштинске улоге у образовању. Како наводе ауторке Станишић и Гутвајн (Stanišić i Gutvajn, 2010, str. 239): „анализа истраживања о повезаности структуре породице и нивоа школског постигнућа указује на кључну улогу потпуне породице у одрастању детета и постизању високих школских резултата”.

„Упркос чињеници да су потпуне породице здрава средина за одрастање детета, породичне структуре су претрпеле разне утицаје и мењале се. Зато су породице са једним родитељем све распрострањенија појава” (Pjurkowska-Petrović, 1990, str. 18). Промене у породичним структурама су резултат комбинације различитих социјалних, економских и културних фактора. Једнородитељске породице чини један родитељ са својом децом (дететом) и оне представљају облик непотпуне породице (Tripković i Marinković, 2001). „Једнородитељске породице могу се поделити у две групе: породице са мајком и породице са оцем” (Novakov, 2012, str. 389). Недостатак једног родитеља понекад представља сметњу за успешно функционисање породице. За дете последице недостатка једног родитеља могу се огледати у губитку емоционалне подршке родитеља и губитку модела за идентификацију (Stanišić i Gutvajn, 2010). У једнородитељским породицама родитељ често преузима више улога, укључујући и улогу главног образовног ауторитета. У неким случајевима, једнородитељске породице или породице са сложеним породичним односима (нпр. деца из мешовитих

бракова или усвојена деца) могу се суочити са изазовима као што су економска несигурност, недостатак времена и енергије за активно укључивање у образовање деце, и мањак емоционалне подршке. Све то може негативно утицати на академски успех деце. Међутим, важно је напоменути да су многе породице, упркос тим изазовима, развиле стратегије које подржавају образовање деце. На пример, у једнородитељским породицама често постоји јака емоционална веза између родитеља и детета, што може компензовати неке од изазова и мотивисати дете за образовни успех.

На школски успех ученика, осим једнородитељске и двородитељске породице, може утицати и бројност породице у виду рађања већег броја деце, као и заједничка породица која укључује живот у домаћинствима у којима више генерација живи под истим кровом. Аутори који се баве породичним васпитањем указују на то да, у структури породице, значајну улогу у школској успешности има и број деце у породици (Stanojlović, 1982; Nikolić, 1998). Живот у домаћинству са више генерација ствара код сваког свог члана осећај сигурности. Та сигурност се огледа у економској и емоционалној стабилности. Млади брачни пар који се определио за живот са родитељима једног од супружника или другим члановима шире породице може у први мах осећати материјално олакшање, али и помоћ у чувању и подизању деце. Бауцал (Baucal, 2012) испитивао је утицај, директан и индиректан, социоекономског статуса ученика на образовна постигнућа. Основни циљ овог рада био је да се провери хипотеза о утицају социоекономског статуса ученика (СЕС) на њихова образовна постигнућа. Рад је заснован на хипотези да је утицај СЕС ученика на образовна постигнућа посредован преко школске анксиозности. Анализа података заснована је на подацима PISA 2009 студије у којој је учествовао репрезентативан узорак од 4843 ученика. Резултати показују да ученици са нижим СЕС-ом имају у просеку виши ниво школске анксиозности, што утиче на смањење њихових образовних постигнућа.

Међутим, живот у вишегенерацијским породицама може имати и негативан утицај, како на квалитет брака супружника, што се може одразити на нарушавање породичних односа, тако и на васпитавање и усмеравање детета. Уколико је начин васпитавања детета осталих чланова породице супротан од оног на којем инсистирају родитељи, дете ће се приклонити оним члановима породице који више удовољавају његовим захтевима. Тако се може догодити да ауторитет родитеља буде ослабљен или изгубљен, што може утицати и на школски успех ученика. С друге стране, чланови шире породице у заједничком домаћинству могу имати и позитиван утицај на школски успех детета. У случају преоптерећености родитеља послом и осталим аспектима које намеће савремени начин живота, дете се неће осећати запостављено и усамљено, јер ће бака и/или дека и остали старији чланови породице преузети улогу у васпитавању детета и извршавању школских обавеза код куће.

Методологија истраживања

Предмет овог истраживања јесте да се утврде основне карактеристике повезаности контекстуалних чинилаца, као што су фактори породичне средине, са школским успехом. Циљ истраживања је утврдити повезаност између школског успеха ученика у области математике и српског језика и образовања родитеља и структуре породице. Школски успех ученика у области математике и српског језика у овом истраживању представља ниво оствареног успеха у савладавању наставног градива, што се исказује оценама из наставних предмета математике и српског језика.

Узорак ученика обухватио је укупно 600 ученика седмог разреда из укупно 75 основних школа из урбаних градских средина, градова: Београда, Панчева и Вршца. Напомиње се да је ово истраживање део ширег истраживања (Antoniјевић и Radenović, 2022).

Табела 1. Структура узорка ученика према оцени из математике, српског језика и општем успеху.

Успех ученика	Ученици - математика		Ученици - српски језик		Општи успех	
	f	%	f	%	f	%
Одличан	238	39,67	248	41,33	238	39,7
Врло добар	228	38,00	214	35,67	228	38,0
Добар	108	18,00	98	16,33	94	15,7
Довољан	26	4,33	40	6,67	40	6,7
Укупно	600	100	600	100	600	100,0

Легенда: f – фреквенција, % – проценат.

Просечна оцена из математике на узорку од 600 ученика седмог разреда износи $M=4,13\pm 0,85$, из српског $M=4,11\pm 0,91$, док је просечан општи успех ученика $M=4,10\pm 0,89$.

Ради реализације истраживања коришћена је дескриптивна метода, а од техника прикупљања података анкетирање. Инструмент за ученике је дат у виду анкете. Анкета садржи питања вишеструког избора и питања отвореног типа. Питања² се односе на постигнут школски успех из математике и српског језика у шестом разреду и породично окружење ученика.

Резултати добијени истраживањем статистички су обрађени уз адекватан одабир статистичких метода како би се обезбедио оптималан модел сагледавања утицаја, зависности и разлика између анализираних података добијених у истраживању. Од мера дескриптивне статистике коришћена је аритметичка средина са припадајућом стандардном девијацијом, као и минимум и максимум. За опис квалитативних варијабли коришћени су фреквенције и проценти. За испитивање повезаности две континуиране варијабле користио се Пирсонов коефицијент корелације. Регресионим моделима (линеарна регресиона анализа) испитана је предиктивна вредност варијабли. Разлике међу групама одређене се помоћу Једнофакторске анализа варијансе (АНОВА). Осим ње коришћен је и т-тест за велике независне узорке. Хи-квадрат тест коришћен је за испитивање односа две категоријске варијабле.

2 https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/id/76629/Disertacija_11525.pdf

Анализа и интерпретација резултата истраживања

Карактеристике повезаности између школског успеха ученика и образовног нивоа родићеља

Како је увек један од тражених података у школском систему образовање оца и мајке, поставља се питање да ли ће просечна оцена из математике и српског језика бити статистички значајно различита с обзиром на образовни ниво мајке и оца. Након испитаних разлика АНОВА тестом линеарном регресионом анализом тестиран је и утицај нивоа образовања родитеља на постигнуће из области математике и српског језика.

Табела 2. образовање родићеља, дескриптивни показатељи.

	Образовање оца		Образовање мајке	
	f	%	f	%
Без школе / основна школа	41	6,9	61	10,2
Средња школа	276	46,2	304	50,8
Виша школа	103	17,2	73	12,2
Факултет	161	26,9	150	25,0
Магистар / доктор наука	17	2,8	11	1,8
Total	598	100,0	599	100,0

Легенда: f – фреквенција, % – проценат.

Настава математике

У наредној табели су приказани резултати истраживања који указују на повезаност образовног нивоа родитеља и успеха ученика из математике у шестом разреду основне школе.

Табела 3. Повезаност образовања родитеља са оценом из математике у шестом разреду.

	Оцена из математике			
		Образовање оца	Образовање мајке	
		М	SD	М
Без школе / основна школа	М	3,049	3,098	
	SD	0,805	1,221	
Средња школа	М	3,848	3,832	
	SD	0,718	0,534	
Виша школа	М	4,573	4,562	
	SD	0,497	0,833	
Факултет	М	4,590	4,893	
	SD	0,810	0,310	
Магистар / доктор наука	М	4,176	4,727	
	SD	1,015	0,467	
Тотал	М	4,127	4,129	
	SD	0,857	0,857	
		F=58,62, p=0,000	F=58,62, p=0,000	

Легенда: М – аритметичка средина, SD – стандардна девијација, F – АНОВА тест, p – статистичка значајност.

Постоји статистички значајна разлика између ученика чији отац има различит образовни ниво с обзиром на просечну оцену из математике (F=58,62, p<0,001). Највише оцене из овог предмета имају они ученици чији су родитељи високо образовани (факултет: M=4,59±0,81; виша школа: M=4,57±0,497 и магистеријум/докторат: M=4,17±1,01), док најнижу просечну оцену из математике имају ученици чији родитељи имају основну школу: M=3,04±0,80.

Слична је дистрибуција када је у питању образовање мајке (F=58,62, p<0,001). Наиме, највећу просечну оцену из математике имају

ученици чији су родитељи високо образовани (факултет: M=4,89±0,310 и магистеријум/докторат: M=4,727±0,857), док најнижу просечну оцену из математике имају ученици чији родитељи имају основну школу: M=3,098±1,221.

Табела 4. Утицај образовања родитеља на успех ученика из математике у шестом разреду.

	Beta (β)	t	p	95,0% Интервал поверења	
				Доња граница	Горња граница
				Образовање оца	0,145
Образовање мајке	0,372	15,534	0,000	0,416	0,536

Прилагођени коефицијент детерминације (R²)=0,245.

Образовање оца (β=0,145, p<0,001) и образовање мајке (β=0,372, p<0,001) показују статистички значајан утицај на оцену из математике њихове деце. Чак 24,5% оцене је објашњено управо овим независним варијаблама. У прилог томе говори и истраживање које анализира утицај образовања родитеља на школски успех деце у финским основним школама, а које је спроведено од стране истраживача са Универзитета у Хелсинкију. Резултати истраживања у контексту финских основних школа показали су да образовање родитеља има значајан утицај на школски успех деце (Lappalainen, Kotila i Virtanen, 2022).

Настава српског језика

У Табели 5 приказани су резултати који се односе на повезаност образовног нивоа родитеља са оценом ученика из српског језика у шестом разреду основне школе.

Табела 5. Повезаност образовња родиѣља са оценом ученика из српског језика у шестом разреду.

	Оцена из српског језика		
		Образовање оца	Образовање мајке
Без школе / основна школа	M	2,94	3,10
	SD	1,19	1,54
Средња школа	M	4,07	4,09
	SD	0,96	0,82
Виша школа	M	4,91	4,80
	SD	0,71	1,07
Факултет	M	4,83	4,64
	SD	1,05	0,55
Магистар / доктор наука	M	4,42	4,97
	SD	1,26	0,71
Total	M	4,36	4,36
	SD	1,16	1,16
		F=35,64, p=0,000	F=45,13, p=0,000

Легенда: M – аритметичка средина, SD – стандардна девијација, F – АНОВА тест, p – статистичка значајност.

Постоји статистички значајна разлика између ученика у погледу различитог образовног нивоа с обзиром на просечну оцену из српског језика ($F=35,64$, $p<0,001$). Највише оцене из овог предмета имају они ученици чији очеви имају вишу школу, затим факултет и магистратуру/докторат, док најнижу просечну оцену из српског језика имају ученици чију очеви имају основну школу: $M=2,94\pm 1,19$.

Слична је дистрибуција када је у питању образовање мајке ($F=45,13$, $p<0,001$). Наиме, највећу просечну оцену из српског језика имају ученици чије су мајке високообразоване (магистеријум/докторат: $M=4,97\pm 0,71$; виша школа: $M=4,80\pm 1,07$; факултет: $M=4,64\pm 0,55$), док најнижу просечну оцену из српског језика имају ученици чију родитељи имају основну школу: $M=3,104\pm 1,546$.

Табела 6. Утицај образовања родиѣља на оцену ученика из српског језика у шестом разреду.

	Beta (β)	t	P	95,0% Интервал поверења	
				Доња граница	Горња граница
Образовање оца	0,169	5,093	0,000	0,103	0,231
Образовање мајке	0,521	14,765	0,000	0,417	0,545

Прилагођени коефицијент детерминације ($R^2=0,217$).

У испитивању образовног нивоа родитеља истраживачи се углавном усмеравају на образовни ниво мајке, јер истраживања показују да је мајка централна фигура када је реч о ангажовању у вези са школовањем и школском средином (Polovina, 2007). Мајке су активно укључене у већину свакодневних школских активности деце (израда домаћих задатака, радионице у школи, родитељски састанци...) (Youniss & Smollar, 1985) и од нивоа образовања мајке, сматрају истраживачи, зависи свакодневни стил живота осталих чланова породице и васпитни услови одрастања детета. У лонгитудиналном истраживању „Породична структура и развој детета у Чилеу: лонгитудинална анализа транзиције домаћинства која укључује очеве и баке и деке”, у којем је учествовало пет хиљада чилеанске деце, дошло се до сазнања да деца чије су се мајке одвојиле од родитељских домова између два круга истраживања имају лошије резултате на тесту од деце у домаћинствима без таквих прелаза. Промене у доходу по глави становника не објашњавају ове асоцијације. Када очеви уђу у домаћинства између два круга истраживања, долази до повећања прихода по глави становника, али нема везе између уласка оца и резултата речника детета. Слично томе, не постоји значајна повезаност између одвајања очева из домаћинства и дечјег речника, иако је одлазак оца повезан са нижим приходима по глави станов-

ника (Reynolds et al., 2018). Међутим, резултати овог истраживања указују да и образовање оца ($\beta=0,169$, $p<0,001$) и образовање мајке ($\beta=0,521$, $p<0,001$) показују статистички значајан утицај када је у питању оцена из српског језика њихове деце. Наиме, 21,7% варијансе оцене је објашњено управо овим независним варијаблама. Слична ситуација је и када је у питању оцена из математике, што је приказано у табелама 3 и 4. Високообразовани родитељи често имају већи приступ различитим приликама за учење, као што су курсеви или едукативни програми ван школе. Ово може додатно подржати академски успех њихове деце. Деца често имитирају понашање својих родитеља. Ако виде своје родитеље да цене образовање и постављају високе стандарде за учење, вероватно ће и сами развити сличан став према учењу.

Карактеристике повезаности између школског успеха ученика и карактеристика структуре породице

Даље истраживање је обухватило испитивање разлика између ученика који живе са оба родитеља, једним од родитеља, братом и/или сестром, бабом и/или дедом и осталим члановима шире породице. Поставља се питање да ли ће се појавити статистички значајна разлика између ученика који живе у различитом породичном контексту, а имајући у виду школски успех ученика у области математике и српског језика. У ту сврху коришћен је т-тест за велике независне узорке. Пирсоновим коефицијентом корелације испитана је повезаност броја браће и сестара са успехом из области математике и српског језика. Након што су испитане разлике, линеарном регресионом анализом тестиран је и утицај ових варијабли на постигнуће из области математике и српског језика.

Ученици су одговарали на питање затвореног типа, заокруживањем слова испред наведених чланова породице са којима живе.

Табела 7. Структура породице, дескриптивни показатељи.

Живим са:	f	%
Оба родитеља	513	85,5
Једним од родитеља	87	14,5
Братом и/или сестром	503	83,8
Бабом и/или дедом (потпуне породице)	136	22,7
Осталим члановима породице (ујак, ујна, тетка, теча, стриц, стрина...)	17	2,8

Легенда: f – фреквенција, % – проценат.

Са оба родитеља живи 85,5% испитаника. Сиблинге има 83,8% ученика. Баба и/или деда живи са 22,7% учесника, док са 2,8% ученика живи неки члан проширене породице.

Нашава математике

У даљем раду приказана је повезаност између успеха ученика у математици и чинилаца контекста породичне средине у погледу живота ученика у различитим типовима и бројности породице.

Табела 8. Повезаност живота ученика у једнородићелској или двородићелској породици са оценом из математике у шестом разреду.

		Оцена из математике		t	df	p
		M	SD			
Живот са родитељима	Једним од родитеља	3,34	1,00	-9,973	598	0,000
	Оба родитеља	4,26	0,75			
Братом и/или сестром	Да	4,12	0,77	-0,827	598	0,409
	Не	4,20	1,22			
Бабом и/или дедом (потпуне породице)	Да	4,53	0,85	6,383	598	0,000
	Не	4,01	0,82			
	Не	4,13	0,84			

Легенда: M – аритметичка средина, SD – стандардна девијација, t – т-тест, df – степени слободе, p – статистичка значајност.

Да ли је оцена из математике слична код ученика који живе са једним или оба родитеља, испитано је т-тестом за велике независне узорке. Статистички значајна разлика постоји ($t=9,973$, $p<0,001$). Наиме, виша је просечна оцена из математике код ученика који живе са оба родитеља ($M=4,26\pm 0,75$) у односу на оне који живе са једним родитељем ($M=3,34\pm 1,00$). Једно од истраживања које подржава ове налазе јесте истраживање „Effects of Parental Separation and Divorce on Very Young Children”, које је спровео професор Хетерингтон са Универзитета Вирџинија (Hetherington et al., 1981). Ово истраживање је пратило децу предшколског и школског узраста током различитих периода након развода родитеља и анализирано утицај развода на њихов академски успех међу осталим факторима. Истраживачи су користили различите методе за праћење дечјег развоја, укључујући: опсервацију деце у природним окружењима; интервјуе са родитељима и учитељима ради добијања информација о дечјем понашању и емоционалном стању; психолошке тестове који су испитивали социјалну прилагодљивост и когнитивне способности деце. Резултати истраживања указују да деца која су живела са оба родитеља теже бољем академском успеху у поређењу са децом која су живела само са једним родитељем.

Разлика постоји и када је реч о животу са бабом и дедом ($t=6,383$, $p<0,001$). Они ученици који живе са својим бабама и дедама имају вишу просечну оцену из математике ($M=4,53\pm 0,85$) у односу на оне ученике који не живе са бабом и дедом ($M=4,01\pm 0,82$). У неким породицама где деца живе са бабама и дедама има више слободног времена и ресурса за учење. Ако је породично окружење са бабама и дедама стабилно и подржавајуће, то може допринети подржавајућем окружењу у којем се деца осећају безбедно и спремнији су да се ангажују у учењу.

Табела 9. Повезаност чинилаца конїекстиа њородичне средине у њоїледу броја браће и сестара са оценом из математике у шестом разреду.

Број браће и сестара	Оцена из математике	
	r	-0,216**
	p	0,000

* корелација је значајна на нивоу 0.05

** корелација је значајна на нивоу 0.01

Легенда: r = Пирсонов коефицијент корелације, p = статистичка значајност.

Број браће и сестара је у статистички значајној негативној корелацији са оценом из математике ($r=-0,216$, $p<0,01$). Дакле, што је већи број сиблинга, то је нижа просечна оцена из математике. Са већим бројем браће и сестара, ресурси у породици, као што су време и пажња родитеља, могу бити расподељени. Са већим бројем сиблинга, родитељи могу имати мање времена и енергије за пружање помоћи и подршке сваком детету у учењу.

Табела 10. Повезаност чинилаца конїекстиа њородичне средине у њоїледу броја чланова њородице са оценом из математике у шестом разреду.

Број осталих чланова породице поред браће и сестара	Оцена из математике	
	r	0,183**
	p	0,000

* корелација је значајна на нивоу 0.05

** корелација је значајна на нивоу 0.01

Легенда: r = Пирсонов коефицијент корелације, p = статистичка значајност.

Број чланова породице је у статистички значајној позитивној корелацији са оценом из математике ($r=0,183$, $p<0,01$). Дакле, што је већи број чланова породице, то је виша просечна оцена из математике.

Табела 11. Утицај чинилаца контекста породичне средине у погледу животног ученика у једнородитељској или двородитељској породици са оценом из математике у шестом разреду.

	Beta (β)	t	p	95,0% Интервал поверења	
				Доња граница	Горња граница
Живот са родитељима	0,301	2,364	0,000	0,039	0,425
Бабом и/или дедом (потпуна породица)	0,077	0,918	0,359	-0,189	0,521
Осталим члановима породице (ујак, ујна, тетка, теча, стриц, стрина...)	0,060	1,266	0,206	-0,202	0,932
Број браће и сестара	-0,216	-6,455	0,000	-1,017	-0,543
Број чланова породице	0,167	4,302	0,000	0,287	0,771

Прилагођени коефицијент детерминације (R^2)=0,05.

Линеарном регресионом анализом испитан је утицај чинилаца контекста породичне средине у погледу живота ученика у једнородитељској или двородитељској породици на оцену из математике. Као статистички значајне варијабле показале су се: *живот са родитељима* ($\beta=0,301$, $p<0,05$), *број браће и сестара* ($\beta= -0,216$, $p<0,001$) и *број чланова породице*

($\beta=0,167$, $p<0,001$). Наиме, 5% варијансе успеха из математике објашњено је овим варијаблама.

Настава српског језика

У даљем раду приказани су добијени резултати који се односе на структуру породице и број чланова домаћинства са којим живе ученици који су чинили узорак овог истраживања.

Табела 12. Повезаност животног ученика у једнородитељској или двородитељској породици са оценом из српског језика у шестом разреду.

		Оцена из српског језика		t	df	p
		M	SD			
Живот са родитељима	Једним од родитеља	3,29	1,04	-9,890	598	0,000
	Оба родитеља	4,26	0,81			
Братом и/или сестром	Да	4,12	0,81	-0,083	598	0,934
	Не	4,12	1,32			
Бабом и/или дедом (потпуна породица)	Да	4,46	1,00	1,148	598	0,224
	Не	4,02	0,86			
	Не	4,12	0,89			

Легенда: M – аритметичка средина, SD – стандардна девијација, t – t-тест, df – степени слободе, p – статистичка значајност.

Статистички значајна разлика између деце која живе у једнородитељској или двородитељској породици постоји када је у питању постигнуће из српског језика ($t=9,890$, $p<0,001$). Виша је просечна оцена из српског језика код ученика који живе са оба родитеља ($M=4,26\pm 0,81$) у односу на оне који живе са једним родитељем ($M=3,29\pm 1,04$).

Табела 13. Повезаност чинилаца контекста породичне средине у односу броја браће и сестара са оценом из српског језика у шестом разреду.

Број браће и сестара	Оцена из српског језика	
	R	P
	-0,259**	0,000

* корелација је значајна на нивоу 0.05

** корелација је значајна на нивоу 0.01

Легенда: r – Пирсонов коефицијент корелације,
p – статистичка значајност.

Број браће и сестара је у статистички значајној негативној корелацији са оценом из српског језика ($r=-0,259$, $p<0,01$). Дакле, што је већи број сиблинга, то је нижа просечна оцена из српског језика.

Табела 15. Утицај чинилаца контекста породичне средине у односу животиња ученика у једнородитељској или двородитељској породици са оценом из српског језика у шестом разреду.

	Beta (β)	t	p	95,0% Интервал поверења	
				Доња граница	Горња граница
Живот са родитељима	0,282	1,971	0,049	0,001	0,400
Бабом и/или дедом (потпуна породица)	0,186	2,263	0,124	0,056	0,792
Осталим члановима породице (ујак, ујна, тетка, теча, стриц, стрина...)	0,027	0,577	0,564	-0,415	0,760
Број браће и сестара	-0,025	-7,962	0,076	-1,243	-0,751
Број чланова породице	0,194	5,498	0,396	0,450	0,951

Прилагођени коефицијент детерминације (R^2)=0,02.

Табела 14. Повезаност чинилаца контекста породичне средине у односу броја чланова породице са оценом из српског језика у шестом разреду.

Број осталих чланова породице поред браће и сестара	Оцена из српског језика	
	R	P
	0,104	0,311

* корелација је значајна на нивоу 0.05

** корелација је значајна на нивоу 0.01

Легенда: r – Пирсонов коефицијент корелације,
p – статистичка значајност.

Број чланова породице није показао статистички значајну корелацију са оценом из српског језика у овој анализи ($r=0,104$, $p>0,05$). То сугерише да варирање у броју чланова породице није у директној вези са школским успехом у овом предмету. Ово може указивати на то да, иако можда постоји општа перцепција да веће породице могу пружити више подршке или ресурса ученицима, у пракси то можда није случај када се ради о постигнућима из српског језика.

Утицај чинилаца контекста породичне средине у погледу живота ученика у једнородитељској или двородитељској породици на оцену из српског језика испитан је линеарном регресионом анализом. Резултати показују да живот са родитељима има статистички значајан утицај на оцену из српског језика ($\beta=0,282$, $p<0,05$), што сугерише да ученици који живе са оба родитеља имају тенденцију да остварују боље оцене из српског језика у поређењу са онима који живе у једнородитељским породицама. Остале варијабле немају статистички значајан утицај на оцену из српског језика.

На основу претходно приказаних резултата може се закључити да постоји статистички значајна повезаност између живота ученика у потпуној породици са школским успехом ученика из математике и српског језика. Дакле, живот ученика у потпуној породици утиче на бољи школски успех ученика из математике и српског језика.

У прилог предоченим резултатима истраживања говори и истраживање које се бави утицајем потпуних породица на школски успех ученика аутора П. Р. Аматое под називом „Children of Divorce in the 1990s: An Update of the Amato and Keith (1991) Meta-Analysis” (Amato, 2001). Циљ овог истраживања била је анализа како различите породичне структуре, посебно потпуне (два родитеља) и некомплетне (један родитељ) породице, утичу на академски успех деце. Амато је желео да ажурира претходна истраживања и прошири разумевање утицаја развода на децу, посебно у контексту деведесетих година 20. века. Истраживање Аматое (Amato, 2001) потврђује кључну улогу потпуне породице у постизању високих школских резултата код деце. Стабилно породично окружење са оба родитеља омогућава деци да се емоционално и социјално развијају у атмосфери подршке, што се директно одражава на њихове школске резултате. Осим тога, метаанализа „Parental Divorce and

Student Academic Achievement”, коју су спровели аутори Амато и Бут (Amato & Booth, 2004), такође је показала да постоји негативан утицај развода родитеља на академски успех деце, с тим да су деца која су живела са оба родитеља показала боље резултате у поређењу са децом која су живела само са једним родитељем.

Наведена истраживања указују на значај стабилности домаћег окружења и подршке оба родитеља за академски успех деце. Број браће и сестара показује статистички значајну негативну корелацију са школским успехом и из математике и из српског језика. То значи да, како се повећава број браће и сестара, постоји тенденција да школско постигнуће опада. Ово би могло бити последица чињенице да са више деце у породици ресурси као што су време и пажња родитеља, као и финансијски и образовни ресурси, могу бити више расподељени, што може утицати на индивидуални академски развој сваког детета. Разлика у резултатима овог истраживања огледа се у повезаности школског успеха ученика са оценама из математике и српског језика и бројности породице у којој ученик живи и одраста, иако друга истраживања не говоре у прилог томе. У сарадњи са неколико универзитета тим истраживача је анализирао утицај вишегенерацијског живљења на когнитивни развој и академска постигнућа деце, са посебним фокусом на породице у Кини и САД. Истраживање указује на различите утицаје које вишегенерацијске породице могу имати на академски успех ученика. На пример, истраживање спроведено у Кини показује да деца која живе у оваквим породицама често имају користи од додатне подршке коју пружају баке и деке. Такође, америчке студије сугеришу да присуство више генерација у домаћинству може допринети бољем когнитивном развоју и социоемоционалном благостању деце (Lee et al., 2021). Међутим, број чланова породице није показао статистички значајну корелацију са оценом из српског језика у овој анализи, док са оценом из математике јесте. Из тога

се може закључити да сама породична структура не игра пресудну улогу у школском успѣху ученика. Другим речима, није само број чланова породице оно што утиче на постигнућа ученика, већ су важни и други фактори као што су подршка коју дете добија код куће и образовне прилике које му се пружају.

Закључак

На основу анализе резултата може се закључити да је за успѣх ученика подједнако важан ниво образовања и мајке и оца. Образовање оца и образовање мајке показују статистички значајан утицај на оцену из математике и српског језика њихове деце. Чак 24,5% оцене је објашњено управо овим независним варијаблама (оцена из математике) и 21,7% варијансе оцене из српског језика. Резултати истраживања указују и на то да постоји статистички значајна повезаност између живота ученика у потпуној породици са школским успѣхом ученика из математике и српског језика. Дакле, живот ученика у потпуној породици утиче на бољи школски успѣх ученика из математике и српског језика. Број браће и сестара је у статистички значајној негативној корелацији са школским успѣхом, што потврђују и резултати ранијих истраживања. Линеарном регресионом анализом испитан је утицај чинилаца контекста породичне средине у погледу живота ученика у једнородитељској или двородитељској породици на оцену из математике. Наиме, 5% варијансе успѣха из математике објашњено је овим варијаблама, а само 2% варијансе успѣха из српског језика. Овај податак нам може указати на то да сама структура породице није од већег значаја за школско постигнуће ученика, већ подршка и подстрек од стране родитеља и окружења у којем одрастамо. Подршка се огледа кроз: заинтересованост родитеља за школски живот ученика и његов успѣх, пружање помоћи у изради домаћих задатака, разумевање и подршка у тешким ситуацијама, подстицање ра-

дозналости, омогућавање здравог окружења у којем дете одраста, обезбеђивање простора и ресурса за учење, стимулисање друштвених интеракција, пружање културне и моралне подршке.

Разлика у оквиру породичног контекста у погледу образовног нивоа родитеља и структуре породице може се само уочити код процентуалног утицаја. Једнаку важност утицања, истим редоследом, имају наведени чиниоци и у настави математике и у настави српског језика. Међутим, уочљиво је да структура породице, као предиктор успѣха, има изразито мали процентуални утицај у односу на образовни ниво родитеља. Ограничавајући фактор овог истраживања јесте тај што су узорак чинили само ученици, па би препорука за нека даља истраживања била та да се истраживањем обухвате и ученици и родитељи како би се сагледале обе перспективе.

Савремени начин живота и подједнака радна активност оба родитеља изискују једнако родитељско ангажовање и васпитавање деце. Права родитеља у образовању подразумевају, са једне стране, да родитељи утичу на васпитавање своје деце на јавном нивоу и, са друге стране, потребу за јачањем одговорности родитеља (Pavlović-Breneselović, 2013, str. 186). Задатак школе је да мења свест родитељима. Важно је омогућити родитељима да активно учествују у планирању образовних активности у сарадњи са запосленима у школи. Ово значи да родитељи треба не само да буду информисани о активностима и програмима у школи већ да буду укључени у процес одлучивања и развоја тих активности. Таква сарадња омогућава родитељима да пруже своје идеје, преференције и потребе, што може унапредити образовну праксу и школски успѣх ученика.

Литература

- Alvarez-Blanco, L. & Martinez-Gonzalez, R. A. (2016). Cooperacion entre las Familias y los Centros Escolares como Medida Preventiva del Fracaso y del Riesgo de Abandono Escolar en Adolescentes. *Revista Latinoamericana de Educacion Inclusiva*, 10(1), 175-192.
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15, 355-370. <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.15.3.355>
- Antonijević, R., i Radenović, D. (2022). Povezanost školskog uspeha učenika sa praćenjem vrednovanja i napredovanja učenika u nastavi. *Pedagoška stvarnost*, 1(68). <https://doi.org/10.19090/ps.2022.1.31-47>
- Baucal, A. (2012). Uticaj socio-ekonomskog statusa učenika na obrazovna postignuća: direktni i indirektni uticaj. *Primenjena psihologija*, 1, 5-24.
- Booth, A., & Amato, P. (2004). Parental Divorce Relations and Offspring Postdivorce Well-Being. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 197-212.
- Davis-Kean, P. (2005). The Influence of Parent Education and Family Income on Child Achievement: The Indirect Role of Parental Expectations and the Home Environment. *Journal of Family Psychology*, 19(2), 294-304.
- Dearing, E., McCartney, K., & Taylor, B. A. (2001). Change in family income matters more for children with less. *Child Development*, 72, 1779-1793.
- Duncan, G. J., Brooks-Gunn, J., & Kato Klebanov, P. (1994). Economic Deprivation and Early Childhood Development. *Child Development*, 65(2), 296-318.
- Egalite, A. (2020). How Family Background Influences Student Achievement. *Education Next*, 16(2), 70-78.
- *Enciklopedijski rječnik pedagogije* (1963). Matica Hrvatska.
- Erceg, M. (2014). *Uloga obrazovnih aspiracija i očekivanja te ponašanja roditelja u objašnjenju perfekcionizma njihove dece*. Sveučilište u Zadru, Odjel za psihologiju.
- Golubović, Z. (1981). *Porodica kao ljudska zajednica*. Naprijed.
- Haveman, R., & Wolfe, R. (1995). The Determinants of Children's Attainments: A Review of Methods and Findings. *Journal of Economic Literature*, 33(4), 1829-1878.
- Hetherington, E. M., Camara, A. K., & Featherman, D. L. (1981). *Cognitive performance, school behavior and achievement of children from one parent house holds*. U. S. Department of education. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED221780.pdf>
- Huesmann, L. R., Dubow, E. F., & Boxer, P. (2009) Continuity of Aggression from Childhood to Early Adulthood as a Predictor of Life Outcomes: Implications for the Adolescent-Limited and Life-Course-Persistent Models. *Aggressive Behavior*, 35, 136-149.
- Jevtić, B. (2016). Uticaj agenasa socijalizacije na školsko postignuće učenika. *Uzdanica*, 13(2), 63-79.
- Jul, J., i Jensen, H. (2002). *Kompetencija u pedagoškim odnosima. Od poslušnosti do odgovornosti*. Eduka.
- Kaplan, D. S., Liu, X., & Kaplan, H. B. (2001). Influence of parents' self-feelings and expectations on children's academic performance. *The Journal of Educational Research*, 94, 360-370.
- Lappalainen, L., Kotila, T., & Virtanen, M. (2022). *Impacts of Parental Involvement and Parents' Level of Education on Student's Academic Accomplishment*. University of Helsinki.

- Lee, H., Ryan, L. H., Ofstedal, M. B., & Smith, J. (2021). Multigenerational households during childhood and trajectories of cognitive functioning among U. S. older adults. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences and Social Sciences*, 76(6), 1161–1172. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa165>
- Li, Z. & Qiu, Z. (2018). How does family background affect children's educational achievement? Evidence from Contemporary China. *The Journal of Chinese Sociology*, 5, 13. <https://doi.org/10.1186/s40711-018-0083-8>
- Milić, A. (2007). *Sociologija porodice*. Čigoja.
- Milošević, Z. (1996). Karakteristike porodice i položaj mladih u Beogradu. U *Primarne funkcije porodice i poremećaji u ponašanju mladih* (str. 7–10). Skupština grada Beograda.
- Milošević, N. (2004). *Vera u sopstvene sposobnosti i školski uspeh*. Savez pedagoških društava Vojvodine – Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Nagin, D. S., & Tremblay, R. E. (2001). Analyzing developmental trajectories of distinct but related behaviors: A group-based method. *Psychological Methods*, 6(1), 18–34. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.6.1.18>
- Nikolić, R. (1998). *Kontinuitet uspeha učenika osnovne škole*. Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Novakov, M. (2012). Jednoroditeljske porodice. *Sociološki pregledi*, 46(3), 387–399.
- Pavlović-Breneselović, D. (2013). Partnerstvo porodice i škole kao dimenzija kvaliteta obrazovanja: kontroverze učešća roditelja u odlučivanju u školi. U Š. Alibabić, S. Medić, i B. Bodroški-Spariosu (prir.). *Kvalitet u obrazovanju: izazovi i perspektive* (str. 185–208). Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
- Pjurkowska-Petrović, K. (1990). *Dete u nepotpunoj porodici*. Institut za pedagoška istraživanja – Prosveta.
- Polovina, N. (2007). Obrazovanje roditelja i odnos prema školi njihovih ćerki i sinova. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 41(1), 76–99.
- Reynolds, S. A., Fernald, L. C. H., Deardorff, J., & Behrman, J. R. (2018). Family structure and child development in Chile: A longitudinal analysis of household transitions involving fathers and grandparents. *Demographic Research*, 38, 1777–1814. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2018.38.58>
- Smith, J. R., Brooks-Gunn, J., & Klebanov, P. (1997). The consequences of living in poverty for young children's cognitive and verbal ability and early school achievement. In G. J. Duncan, & J. Brooks-Gunn (Eds.). *Consequences of growing up poor* (pp. 132–189). Russell Sage.
- Stanišić, J. i Gutvajn, N. (2010). Nepotpunost porodice i školsko postignuće učenika. *Nastava i vaspitanje*, 59(2), 238–250.
- Stanojlović, B. (1982). Faktori postignuća učenika u školskom učenju sa posebnim osvrtom na ulogu porodice. *Revija obrazovanja*, 5.
- Stephens, C. (2005). After school programs. In V. A. Anfara, Jr., G. Andrews, & S. B. Mertens (Eds.). *The encyclopedia of middle grades education* (pp. 112–115). Information Age.
- Stojanović, D. (2015). *Kontinuitet uspeha učenika i studenata u nastavi kontrapunkta* (doktorska disertacija). Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet.
- Teachman, J. D. (1987). Family background, educational resources, and educational attainment. *American Sociological Review*, 52(4), 548–557. <https://doi.org/10.2307/2095300>

- Tripković, G., i Marinković, D. (2001). Položaj, potrebe i problemi samohranih roditelja – članova Udruženja samohranih roditelja na teritoriji opštine Novi Sad. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 110/111.
- Youniss, J., & Smollar, J. (1985). *Adolescent relations with mothers, fathers, and friends*. University of Chicago Press.
- Zorman, L. (1966). Uticaj socijalno-ekonomskog statusa učenikove porodice na školski uspeh i nastavak školovanja. *Psihologija*, 1(1), 279-287.

Summary

The goal of the research is to determine the basic characteristics of the connection between students' school achievement in mathematics and the Serbian Language and their parents' education and family structure. A total of 600 seventh-grade students participated in the research. A descriptive method was used, and the data was collected using a survey technique. Based on the analysis of the results, it can be concluded that the level of education of both mother and father is equally important for students' achievement at school. Life in a complete family impacts student achievement in mathematics and the Serbian language. The mentioned factors have the same importance of influence, in the same order, both in teaching mathematics and in teaching the Serbian language. However, it is evident that the structure of the family, as a predictor of achievement, has a very small influence in terms of percentage relative to the educational level of the parents.

Keywords: student achievement, teaching, parents' education, family structure